

تأثیر و نقش زنان جامعه اسلامی در سبک زندگی و تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی

صادق مجدم^۱، علی اصغر اسفندیاری^۲

چکیده

موضوع اقتصاد مقاومتی از ابتکارات مقام معظم رهبری و از مسایل جدید است، که بررسی نقش زنان جامعه اسلامی در اجرایی و عملیاتی شدن آن کمتر مورد توجه قرار گرفته است. اقتصاد مقاومتی در پی تبدیل کردن تهدیدها به فرصت است و با اتخاذ راهکار مناسب و منطقی اعم از اولویت بندی نیازها، پرهیز از واردات کالاهای غیرضروری، حمایت از تولید داخلی و نیز کار و سرمایه ایرانی می‌تواند اقتصاد کشور را در برابر تحریم‌ها مقاوم سازد. این مقاله ضمن بررسی مفهوم اقتصاد مقاومتی به نقش و جایگاه زنان جامعه ما، با توجه به اهمیت علم اقتصاد خانواده، موقعیت کنونی جمهوری اسلامی ایران و نیز تهدیدات و فشارهای سیاسی موجود، بررسی نقش زنان و دختران به عنوان مؤثرترین عامل انگیزشی خانواده‌ها برای تحقق منویات معظم له را به دقت مورد کنکاش قرار داده است.

امروزه در تمام جوامع صحبت از مصرف بی‌رویه انرژی و نگرانی‌های ناشی از کمبود آن مطرح است. در کشور ما با توجه به اینکه بیشتر فعالیت‌های اقتصادی بانوان در بخش خانواده است، بنابراین زنان می‌توانند با اتحاد و همستگی در بین اعضای خانواده و شناخت عادت‌های اشتباه و حذف باورهای غلط اقدام نمایند و زمینه اصلاح و ارتقاء فرهنگی افراد، همکاری، اتحاد، همبستگی و صمیمیت باشد. زنان می‌توانند نقش تعیین کننده و کنترل کننده بر ساختار مصرف خانواده و اجتماع داشته باشند و با توجه به اینکه نیمی از جمعیت را زنان تشکیل می‌دهند از این رو جایگاه آنان در جامعه ما بسیار حائز اهمیت است.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، سبک زندگی، کارخانگی زنان، تولید ملی، ارزش افزوده.

۱. مقدمه و طرح مسأله

بشر با توجه به تمایلی که به ارضای نیازهای خود دارد، سعی می‌کند که با صرف حداقل هزینه، حداکثر نتیجه را به دست آورد. این راه و روش، اصل اقتصاد نامیده می‌شود. اقتصاد در لغت از ریشه «قصد» به معنای میانه‌روی و پرهیز از افراط و تفریط در هر کاری است (جبران مسعود و اترابی‌نژاد، ۱۳۷۷، ۲۲۷). در آیه شریفه «و اقصد فی مشیک» نیز اقتصاد به همین معنی آمده است. در تعریف، اقتصاد از معنای عرفی خود (میانه روی در معاش و تناسب دخل و خرج)، تعمیم می‌شود.

در قرآن کریم و روایات اسلامی به موازات عقل معاد به عقل معاش نیز توجه داشته‌اند. اعتدال در امور، پرهیز از اسراف و تبذیر، میانه روی، اهمیت کار در احادیث و... همگی بیانگر توجه اسلام به مقولات و

۱- کارشناس ارشد علوم اقتصادی و مدرس مرکز آموزش عالی جهاد دانشگاهی اهواز؛ s.mojadam@gmail.com

۲- دکتری اقتصاد، استادیار دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات خوزستان

مفاهیم اقتصادی است که از جمله، در آیه «والذین اذا انفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا و کان بین ذلک قواما؛ و آنان که چون هزینه کنند اسراف نمی‌کنند و خست نمی‌ورزند بلکه میان این دو راه اعتدال را در پیش می‌گیرند» (فرقان، آیه ۶۷)، اشاره شده است. در همین راستا یکی از مفاهیم اقتصادی که تاکنون در عرصه نظر و عمل مغفول مانده «اقتصاد مقاومتی» است. اقتصاد مقاومتی یک نظام اقتصادی است که باید هماهنگ با سیاست‌های کلان سیاسی و امنیتی نظام اسلامی و برای مقاومت در برابر اقدامات تخریبی شکل بگیرد تا بتواند در برابر ضربات اقتصادی تحریم‌ها و توطئه‌های گوناگون اقتصادی نظام استکبار مقاومت کرده و توسعه و پیشرفت خود را ادامه دهد و روند رو به رشد همه جانبه خود را در ابعاد ملی، منطقه‌ای و جهانی حفظ کند.

پژوهشگران و اندیشمندان علم اقتصاد تحقیقاتی زیادی در باب موضوعات مختلف اقتصادی انجام داده‌اند، اما عنوان اقتصاد مقاومتی، خصوصاً بررسی نقش زنان در این پدیده، موضوعی است که با توجه خلق این ایده توسط مقام معظم رهبری، در اندیشه‌های اقتصاددانان، سابقه تحقیق و تفحص نداشته است. از آنجا که توسعه همه جانبه یک جامعه با به‌کارگیری نیروهای فعال آن ممکن است و زنان نیز نیمی از نیروهای مذکور را تشکیل می‌دهند، در عین حال تأمین امنیت اقتصادی خانواده به عنوان یکی از مهمترین بخش‌های اقتصادی و تأثیرگذار بر جامعه مطرح می‌شود و می‌بایست به نقش زنان در اقتصاد مقاومتی توجه بیشتری نمود (ملکی، ۱۳۷۷، ۲۳). نتایج بررسی بودجه خانوار بانک مرکزی ایران نشان دهنده این مطلب است که بخش مهمی از نیروی کار بدون مزد را زنان خانه‌دار (اعم از شاغل و غیرشاغل) شامل می‌شوند که این تعداد برابر ۲۵/۲ درصد کل جمعیت ایران است. خانواده‌ها مواد خوراکی و غیرخوراکی را از بازار خریداری کرده و آن را به مصرف می‌رسانند و به همین دلیل مصرف‌کننده به شمار می‌آیند. در حالی که در برابر فعالیت‌هایی که در خانواده‌ها انجام می‌شود فعالیت‌هایی نیز در بازار وجود دارد که باید در جریان تولید ملی به حساب آید. به عبارت دیگر، یکی از مهمترین عناصر جامعه، یعنی خانوار و زن خانه‌دار در مجموعه مصرف‌کنندگان نه تولیدکنندگان قرار می‌گیرد (مرکز آمار ایران). لذا در این تحقیق برای نشان دادن خدمات و کمک زنان به امور اقتصادی خانواده و سهم آنان در عرصه تولید و توسعه کشور و اجرایی نمودن اقتصاد مقاومتی از راه بررسی شاخص‌ها و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی، وارد می‌شویم و سپس به تحلیل آن می‌پردازیم.

۲. مفاهیم و مبانی نظری

۱.۲. اصول اقتصاد مقاومتی در زندگی

برای اقتصاد مقاومتی اصولی وجود دارد که برخی از آنها عبارت‌اند از:

۱- کار و تلاش عمومی برای تولید، کشاورزی، عمران و آبادانی. امام رضا(ع) فرمود: پاداش کسی که برای مخارج زندگی خود تلاش و کوشش می‌کند از پاداش کسی که در راه خدا جهاد می‌کند بیشتر است (حرانی، تحف العقول، ص ۸۰۸). در روایتی دیگر پیامبر اکرم(ص) فرمود: هرکس از دسترنج خود روزی حلال بخورد، درهای بهشت به روی او گشوده می‌شود، خداوند با دیده رحمت به او نگاه می‌کند، روز قیامت در شمار پیامبران باشد. ما باید کار و تلاش را یک وظیفه بدانیم، پیامبر اکرم(ص) فرمود: «کار کردن برای کسب مال

حلال، بر هر مرد و زن مسلمان واجب است» (بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۰۹). در تاریخ آمده، امام صادق (ع) روزی از حال عمرو بن مسلم پرسید، گفتند او برای عبادت کمر همت بسته و از کار و تجارت دست کشیده، امام (ع) از این خبر ناراحت شد، فرمود: وای بر او، مگر نمی‌داند که هرکس دنبال کار نرود، دعایش مستجاب نمی‌شود (تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۳۲۳).

۲- قناعت و اعتدال در زندگی: یکی دیگر از اصول اقتصاد مقاومتی، قناعت و اعتدال در زندگی است. اسلام بر اصل اعتدال در بخش اقتصاد تأکید فراوان کرده است. خداوند در قرآن می‌فرماید: «و لا تجعل یدک مغلوله لی عتقک و لا تبسطها کل البسط؛ هرگز دستت را به گردنت میند و بسیار هم گشاده دستی مکن؛ بلکه حد وسط را انتخاب کن» (اسراء، ۲۹). قناعت به عنوان یک ویژگی نفسانی که فرد را در مقابل زیاده‌خواهی و طمع‌ورزی در امان می‌دارد، از ارزش‌های مهم در فعالیت‌های معیشتی است. در اقتصاد مقاومتی هرگز بر معیشت مردم سخت گرفته نمی‌شود؛ بلکه تأکید بر اعتدال می‌شود. در حدیثی امام باقر (ع) فرمود: سه چیز است که نجات دهنده انسان است: الف: ترس از خداوند در نهان و آشکار، ب: میانه روی در هنگام ثروتمندی و تهیدستی، ج: به عدالت رفتار کردن، چه در حال خشنودی و چه هنگام غضب.

۳- پرهیز از فساد و حرام اقتصادی برای جلوگیری از آسیب‌پذیری و ایجاد مقاومت در برابر تهدیدها و فشارها: اقتصاد مقاومتی بر پایه معنویت و دیانت افراد و جامعه استوار است. بدون معنویت و سلامت معنوی، مقاومت، شکننده است. زیاده‌روی و اسراف زمینه سقوط ملتها و عامل مهم بدبختی‌هاست. در مقابل، میانه‌روی و اعتدال، آینده افراد را تأمین می‌کند. علی (ع) فرمود: کسی که میانه‌روی و اعتدال را شیوه خود قرار دهد، ثروت و بی‌نیازی او دوام خواهد داشت و فقر و مشکلات او جبران خواهد شد.

۴- روی آوردن به ایمان و تقوا و معنویت: یکی دیگر از اصول اقتصاد مقاومتی روی آوردن به ایمان و تقوا و معنویت است. قرآن می‌فرماید: «وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ؛ اگر مردم قریه‌ها ایمان آورده و پرهیزکاری پیشه کرده بودند، برکات آسمان و زمین را به روی‌شان می‌گشودیم؛ ولی پیامبران را به دروغ‌گویی نسبت دادند ما نیز به کیفر کردارشان مواخذه‌شان کردیم» (اعراف، ۹۶).

۲.۲. الزامات اقتصاد مقاومتی در آموزه‌های اسلامی

اقتصاد، مایه قوام جامعه است؛ به این معنا که استوانه اصلی تحقق جامعه و ثبات و حفظ آن، اقتصاد است (نساء، آیه ۵). از این رو در آموزه‌های اسلامی، تصحیح روابط اقتصادی جامعه، همپای مسائل اعتقادی و عبادی مطرح شده و امور اقتصادی و معیشتی مردم، دارای جایگاهی مهم در حد مسائل اعتقادی و عبادی به شمار می‌رود (بقره، آیات ۳، ۴۱، ۴۳، ۸۳، ۱۷۷، ۲۷۷؛ نساء آیه ۳۹؛ انفال، آیات ۲ و ۳)؛ چرا که براساس آموزه‌های وحیانی قرآن، تأمین سعادت واقعی انسان در سایه یکتاپرستی، سلامت امور اقتصادی و پرهیز از فسادانگیزی است (اعراف، آیه ۸۵؛ هود، آیات ۸۴ تا ۸۶) و بر همین معیار و ملاک، برخورداری‌های اقتصادی از اموری است که بیانگر سلامت جامعه و عنایت خداوندی است و انسان‌ها می‌بایست شاکر نعمت‌های اقتصادی باشند. از این رو خداوند معیار بهره‌مندی دایمی و پایدار جامعه از اقتصاد سالم و شکوفا را پاکی مردمان و جامعه و تقوایی‌نگی و عدالت می‌داند (سباء، آیه ۱۵؛ اعراف، آیه ۹۶). البته داشتن یک اقتصاد سالم

در جهانی که دشمنانی درونی از منافقان و بیرونی از کافران و مشرکان همواره در حال تهدید و فشارهای گوناگون فیزیکی و روانی هستند، به سادگی امکان‌پذیر نیست. لذا دستیابی به اقتصادی که قوام جامعه باشد و جامعه بر ستون آن تکیه کند، نیازمند مدیریت اقتصادی صحیح است. از این رو پیامبران در کنار آموزه‌های اعتقادی و توحیدی، به بیان آموزه‌هایی پرداختند که اقتصاد سالم و قوام‌بخش را پدید می‌آورد.

حضرت شعیب(ع) از جمله پیامبرانی است که بیشترین توجه را به حوزه اقتصادی معطوف داشته و در اصلاح آن کوشیده است(اعراف، آیه ۸۵؛ هود، آیه ۸۴، ۸۷؛ شعراء آیات ۱۷۷ تا ۱۸۳). در مقام عمل حضرت یوسف(ع) نیز در حوزه اقتصادی فعال بوده و مقام نخست وزیری مصر را برای مدیریت بحران اقتصادی به عهده گرفته است(یوسف، آیه ۵۵). آموزه‌های اسلامی، خواهان اقتصادی قوام‌بخش، سالم و عدالت‌محور است تا بتواند جامعه اسلامی را در برابر دشمنان و فشارهای آنان حفظ کرده و در برابر محاصره‌ها و تنگناهای اقتصادی که دشمنان تحمیل می‌کنند مقاوم باقی بماند و به رشد و شکوفایی خود ادامه دهد. برای تحقق چنین اقتصاد قوام‌بخش و مقاومتی سالم، آموزه‌های دستوری بسیاری در آیات و روایات وارد شده است. این آموزه‌های دستوری همه حوزه‌های اقتصاد، از تولید، توزیع تا مصرف را دربر می‌گیرد تا اقتصاد مقوم و مقاومتی شکل گیرد. در چنین اقتصادی اموری همچون ایمان و تقوا، کار و تلاش، عدالت، گردش سالم اقتصادی، ممنوعیت انحصار و تمرکز اموال و ثروت و نیز ممنوعیت خارج کردن نقدینگی از جریان و استفاده عموم، تأمین نیازمندان و تکافل و بیمه اجتماعی و اعتدال در مصرف نقش کلیدی و اساسی دارد و به عنوان اصول اقتصادی اسلامی مطرح می‌شود(سوره اعراف، آیه ۹۶؛ هود، آیه ۶۱؛ بقره، آیه ۲۷۹؛ حشر، آیه ۷؛ توبه، آیه ۳۴؛ بقره، آیه ۱۷۷، ۲۱۵، ۲۷۳؛ انعام، آیه ۱۴۱؛ اعراف، آیه ۳۱؛ اسراء، آیه ۲۶؛ فرقان، آیه ۶۷). الگوهای اسلامی که قرآن بیان کرده و پیامبر(ص) در جامعه مدنی به اجرا درآورده است، الگویی برای همه جوامع است؛ چرا که این الگوی اسلامی توانست نمونه برتر از جامعه سالم ایمانی با اقتصاد مقاومتی و مقوم را در مدینه‌النبی(ص) شکل بخشد(بقره، آیه ۱۴۳؛ آل عمران، آیه ۱۱۰).

در جهان امروز که گفتمان اسلامی با ام‌القرای ایران اسلامی می‌خواهد دولت اسلامی معاصر را به جهانیان عرضه کند، باید با توجه به گفتمان‌های رقیب دیگر، اقتصاد مقاومتی موفق و تمدن اسلامی معاصر را شکل بخشد. بنابراین لازم است تا به الزامات اقتصاد مقوم و قوام‌بخش مقاومتی توجه داشته باشد.

مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای(مدظله العالی) با اشاره به فشارهای گفتمان‌های رقیب جهانی علیه اقتصاد اسلامی، به چگونگی رسیدن جامعه اسلامی ایران به اقتصاد مقاومتی اشاره می‌کند و می‌فرماید: از چند سال قبل مشخص بود که طراحی دشمن بر اقتصاد کشور متمرکز شده است و بر همین اساس شعارهای سال‌های اخیر همچون اصلاح الگوی مصرف، همت مضاعف، کار مضاعف، جهاد اقتصادی و تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی به عنوان حلقه‌هایی برای ایجاد یک منظومه اقتصادی مطرح شد تا حرکت عمومی کشور در عرصه اقتصادی ساماندهی شود.

رهبر انقلاب اسلامی در خصوص مدیریت مصرف تأکید کردند: «امروز تعادل در مصرف یک حرکت جهادی است و همه دستگاه‌های دولتی و غیردولتی و همچنین آحاد مردم باید موضوع پرهیز از اسراف و استفاده از تولیدات داخلی را جدی بگیرند» (بیانات، ۱۳۹۱/ ۵/ ۳).

۳.۲. اهمیت قناعت و پرهیز از اسراف و تبذیر در قوام بخشی اقتصاد جامعه

اقتصاد مقاومتی که موجبات قوام جامعه اسلامی است، اقتصاد مبتنی بر پایه‌های منابع داخلی است که در برابر فشارها و تحریم‌ها دچار بحران نمی‌شود. از مهمترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی، تکیه بر منابع داخلی اعم از مادی و انسانی، رهایی از ساختارهای تک‌محصولی و تأمین همه نیازها از منابع داخلی، برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح اقتصادی و مدیریت مصرف است.

یکی از الگوهایی که آیات و روایات برای تحقق اصول اقتصاد مقاومتی سالم بیان می‌کند، مسأله قناعت است. امیرمؤمنان علی (ع) بهترین اقتصاد و زندگی سالم اقتصادی که آسایش انسان را تأمین می‌کند، اقتصاد مبتنی بر قناعت تعریف می‌کند و می‌فرماید: «طیب العیش القناعة؛ خوش‌ترین زندگی، زندگی با قناعت است» (غررالحکم، ۱۳۷۷، ح ۲۹۱۸). آن حضرت در تبیین معنای واقعی قناعت می‌فرماید: «هرکس به مقدار کفایت، بسنده کند، آسایش و نظمی در زندگی می‌یابد و برای خویش زمینه‌گشایش فراهم می‌کند و در آسودگی و رفاه منزل می‌گیرد». پس قناعت و اقتصاد واقعی به معنای مصرف به مقدار کفایت است (نهج البلاغه، حکمت ۳۷۱ و ۳۷۷).

امام صادق (ع) در تفسیر اسراف به این نکته توجه می‌دهد که هرکسی می‌بایست به خودش نگاه کند و مصرف مورد نیاز خود را به دست آورد؛ چرا که میزان و قدر کفایت هرکسی با دیگری فرق دارد. پس باید نگاه کند که تا چه مقدار مصرف برای او مفید است و بیماری‌زا نیست. امام می‌فرماید: «لیس فیما اصلح البدن اسراف... انما السراف فیما اتلف المال و اضر بالبدن»؛ در آنچه بدن را سالم نگه می‌دارد اسراف نیست؛ بلکه اسراف در چیزهایی است که مال را از بین ببرد و به بدن صدمه بزند (بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۳۳۰، ح ۶). امام صادق (ع) در تبیین نشانه‌های اسراف می‌فرماید: «للمسرف ثلاث علامات: یشتري مالیس له و یلبس ما لیس له و یاکل ما لیس له؛ اسراف کننده سه نشانه دارد: آنچه در شأنش نیست خریداری می‌کند، آنچه در شأنش نیست می‌پوشد و آنچه در شأنش نیست می‌خورد» (تفسیر نورالثقلین، ج ۱، ص ۷۷۲، ح ۳۱۳). هواهای نفسانی انسان را به سوی اسراف و تبذیر سوق می‌دهد لذا انسان بیش از نیاز بدن و یا آسایش خود از چیزی استفاده می‌کند و بقیه را دور می‌ریزد. اما اگر انسان بتواند به هواهای نفسانی خود غلبه کند، به میزان نیاز از هر چیزی بهره خواهد برد. این‌گونه است که همت و اراده او تقویت شده و توانایی کارهای بیشتر و مفیدتری را به دست می‌آورد.

جامعه‌ای که همت قناعت در او تقویت شده و به این شرافت و بزرگی رسیده باشد، جامعه‌ای بی‌نیاز از دیگران خواهد بود و می‌تواند بی‌آن که دست نیاز به سوی دیگران دراز کند خود را مدیریت کند و مسائل خود را حل و فصل نماید. از این رو، اقتصاد مقاومتی شکل می‌گیرد و دیگر تحت تأثیر فشارها و تحریم‌ها

شانه خم نمی‌کند و بر پای خود می‌ایستد. این قناعت همان معنای دیگر اقتصاد است؛ چرا که مصرف به میزان کفایت و نیاز، همان میانه‌روی و قوام و دوری از افراط و تفریطی است که حرام و ممنوع شمرده شده است. فرد و جامعه‌ای که به اقتصاد و میانه‌روی و قناعت رو آورده، از غنا برخوردار خواهد شد و نیازمند دیگران نخواهد بود. از این رو پیامبر(ص) می‌فرماید: هر کس میانه‌روی کند، خداوند بی‌نیازش سازد و هر کس ریخت و پاش نماید، خداوند نادرش کند، هر کس فروتنی پیشه کند، خداوند بلندش نماید و هر کس بزرگی کند، خداوند خردش نماید(کافی، ج ۴، ص ۹۵، ح ۱).

اما اگر جامعه به سمت و سوی اسراف و افراط در مصرف و تبذیر و ریخت و پاش رود یا حتی تنگ‌گیری کند و از انفاق و خرج کردن پرهیز نماید و به انباشت و کنز ثروت بپردازد، دچار فقر می‌شود؛ زیرا مصرف بهینه و مناسب و به میزان کفایت است که موجبات رشد و شکوفایی اقتصادی را فراهم می‌آورد و اسراف، درهای فقر را به سوی جامعه می‌گشاید. امام صادق(ع) درباره نقش اسراف در تحقق فقر اقتصادی در شخص و جامعه می‌فرماید: «ان السرف یورث الفقر و ان القصد یورث الغنی»؛ اسراف باعث فقر و میانه‌روی موجب بی‌نیازی می‌شود(وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۵۸، ح ۸).

با نگاهی به سیره معصومان(ع) به خوبی می‌توان الگوهای درست مصرف را در زندگی به دست آورد؛ به گونه‌ای که به دور از هرگونه افراط و تفریطی باشد. اگر بتوانیم این الگوها را به درستی شناسایی، تبیین و عمل کنیم اقتصاد شخصی و عمومی به شکل درستی درخواهد آمد و فرآیند تحقق اقتصاد مقاومتی شکل خواهد گرفت.

۳. روش تحقیق

۳.۱. چگونگی نقش زنان در تحقق منویات مقام معظم رهبری

زنان به عنوان اصلی‌ترین رکن خانواده‌ها، می‌توانند در تحقق منویات مقام معظم رهبری، با افزایش تولید داخلی در مشاغل مختلف، جلوگیری از اسراف و تبذیر و نیز توجه به الگوی اقتصادی سالم، به اصلاح الگوی مصرف خانواده‌ها به ویژه تغییر و اصلاح سبک زندگی پرداخته و ضمن ایفای نقش مؤثر در اجتماع و اقتصاد، در شکل‌دهی و عملیاتی نمودن این امر مهم اثرات بسیار مطلوبی داشته باشند.

۱- کارآفرینی: زن در اقتصاد ملی می‌تواند با کارآفرینی و اشتغال به کار در مناصب متناسب شأن و شخصیت خود، با افزایش ظرفیت تولید داخلی و نیز اشتغال و یا تصدی اداره مشاغلی همچون قالیبافی، و سایر منسوجات و تولیدات داخلی، کشاورزی، دامداری و ... نقش مؤثری در اجرای اقتصاد مقاومتی داشته باشد.

۲- کاهش توقعات و نیز ترویج صرفه‌جویی، جلوگیری از اسراف و تبذیر در مهمانی‌ها، منزل و محیط کار: زنان به علت داشتن نقش اساسی در مدیریت اقتصاد خانواده و جامعه، از ارکان اصلی اقتصاد مقاومتی هستند. زنان مسلمان ضمن الگوگیری از زندگی ائمه اطهار(ع)، با قناعت و صرفه‌جویی، انتخاب کالاهای تولید داخل،

حذف روحیه تجمل‌گرایی و ولخرجی، می‌توانند با مدیریت هزینه‌های اقتصادی، نقش مهمی را در اقتصاد خانواده و جامعه داشته باشند و خانواده را به سمت ایجاد فرهنگ متعالی و تغییر عادت‌های غلط سوق دهند.

۳- ایده‌پردازی در راستای ترویج فرهنگ صحیح مصرف، چگونگی تربیت نسل جوان و نیز مدیریت صحیح مصرف خانوارها

۴- پرهیز از برگزاری جشن‌ها و عروسی‌های پر هزینه: در اقتصاد مقاومتی باید از خریدهای غیرضروری و تجملاتی در خانواده، اداره و جامعه پرهیز شود و همواره صرفه‌جویی و قناعت مدنظر قرار گیرد.

۵- فرهنگ‌سازی در راستای جلوگیری از مسافرت‌های غیرضروری داخلی و خارجی: فرهنگ‌سازی برای خانواده‌ها در راستای عدم استفاده از کالاهای لوکس، تجملاتی و گران‌قیمت و نیز هرگونه استفاده از کالاهای خارجی ضمن اتخاذ قوانین و راهکارهای جلوگیری از واردات غیرضروری این‌گونه کالاها (صالحی و بهزاد، اقتصاد مقاومتی و خانواده، ۱۳۹۱).

۲.۳. صرفه‌جویی در مصرف؛ مهمترین راه دستیابی به اقتصاد مقاومتی در خانواده

امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «الاسراف مذموم فی کل شیء»؛ اسراف در هرچیز ناپسند است (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۶، ج ۴، ص ۴۴). از مهم‌ترین شیوه‌های مدیریت در خانه، حرکت و تلاش برای صرفه‌جویی در مصرف است. در این بخش زنان با استفاده از شیوه‌های موسوم و همچنین تدابیر و خلاقیت و ایجاد شیوه‌های نوین و متناسب با سطح زندگی خانواده می‌توانند کمک مهمی در تصحیح مصرف خانواده و مقاومتی کردن اقتصاد خانواده و همچنین آموزش مصرف صحیح به فرزندان داشته باشند.

راه‌های صرفه‌جویی

۱- صرفه‌جویی در مصرف آب: مثل استفاده کمتر به هنگام شستشوی ظرف‌ها، استحمام بچه‌ها و یا تا حد امکان عدم شستشوی حیاط و ماشین با آب تصفیه شده (معاونت مطالعات و تحقیقات سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۸، ص ۶۸).

۲- صرفه‌جویی در مصرف غذا: مثل عدم خرید بیش از اندازه نیاز مواد غذایی، نگهداری صحیح مواد غذایی و جلوگیری از فساد آن‌ها، پرهیز از خرید مواد غیرضروری، نگهداری صحیح نان و خرید به موقع آن... امام صادق (ع) درباره اسراف در خوراک می‌فرماید: مصرف آنچه سبب صلاح و سلامت بدن باشد، اسراف نیست. همانا اسراف در موردی است که مال را نابود کند و برای سلامت انسان مضر باشد (مجلسی، ج ۷۵، ص ۳۰۳).

۳- صرفه‌جویی در پوشاک: مثل نگهداری صحیح لباس، نگهداری لباس تمیز و سالم بچه‌های بزرگ‌تر برای کوچک‌ترها، آموختن طرز صحیح استفاده از کفش و لباس به بچه‌ها و... که این امر، نوعی ارتباط متقابل و همبستگی را به طور عملی آموزش می‌دهد (هاشمی‌داران و شیرانی، ۱۳۸۴، ص ۶۵).

۴- صرفه‌جویی برای خرید هدیه: مثل آموختن شیوه‌های کاردستی و هنرهای دستی و تزئینی که علاوه بر پر کردن وقت فراغت، به جای خرید کالاهای گران‌قیمت می‌توان از آن‌ها برای هدیه دادن استفاده نمود، پیش-بینی هدایای لازم و خرید زودتر آن از نمایشگاه‌هایی که با تخفیف، فروش فصلی دارند.

۵- صرفه‌جویی در وسایل مدرسه بچه‌ها: مثل آموزش نحوه استفاده صحیح از کیف و کتاب و قلم و دفتر و روپوش به فرزندان، تا مدت طولانی‌تری از آن‌ها استفاده شود و حتی برای بچه‌های بعدی نگه داشته شود. در مورد استفاده از کاغذ به بچه‌ها باید توضیح داد که بابت تهیه کاغذ سالانه چه هزینه‌های هنگفتی ارز از کشور خارج می‌شود و یا چه تعداد درختان که در واقع ریه‌های زمین هستند نابود می‌شوند تا کاغذ مورد نیاز تهیه گردد.

۶- صرفه‌جویی برای استفاده صحیح از وسایل خانه: معمولاً به هنگام خرید وسایل خانه مثل تلویزیون، بخاری و... دفترچه‌های راهنما همراه این وسایل است، خواندن دقیق این دفترچه‌ها و عمل به دستورالعمل‌های آن کمک خوبی برای استفاده بهتر و بیشتر و پرهیز از تعمیر مجدد این وسایل است؛ همچنین خرید لوازم منزل به صورت نقدی.

۷- صرفه‌جویی در مسکن: داشتن سرپناهی مناسب با شأن و شخصیت افراد خانواده و تعداد آنان، از نیازهای اساسی، و حق مسلم هر فردی از افراد جامعه است و تلاش برای دستیابی به آن ضرورت دارد. از طرف دیگر، انسان باید در این جهت نیز حد اعتدال را رعایت کند و بداند که زیاده‌روی در آن، با داشتن منزل‌های متعدد و بدون استفاده گذاشتن آنها یا خراب کردن ساختمان‌های محکم و مناسب، فقط به بهانه از مد افتادگی و ساختن خانه‌های مجلل، نوعی اسراف و زیاده‌روی در مسکن شمرده می‌شود و سبب محرومیت و بی‌سرپناه ماندن عده‌ای از افراد جامعه خواهد شد (خلیلیان، ص ۳۶۳).

۸- صرفه‌جویی در تولید زباله: با تفکیک زباله‌ها از خانه می‌توان عملاً بخشی از زباله‌ها به خصوص روزنامه‌های باطله، دفاتر غیرلازم و کاغذ و مقواهای مصرف شده در خانه را به چرخه تولید بازگرداند. زباله‌های از جنس پلاستیک را هم می‌توان به چرخه بازیافت برگرداند. انجام و آموزش این رفتارها اموری لازم و جزء حتمی مدیریت خانه در تحقق اقتصاد مقاومتی در خانواده است. احساس مسئولیت در برابر داشته‌ها و امکانات و استفاده عقلایی از آن‌ها بخشی از تکالیف دینی و تربیتی زندگی است. صفات امانت‌داری، قناعت، احساس مسئولیت، چشم‌حرس و طمع به مال دیگران نداشتن، صبر و مراعات حقوق دیگران و احترام به قانون... در لابلاهای همین رفتارها و اعمال است که در اعضای خانواده ایجاد و حفظ می‌شود و خانه، کانون این نقل و انتقال‌ها و والدین به خصوص زنان مدیر آن می‌باشند (کشوادی، ۱۳۸۸، ص ۶۹-۷۰).

۴. پیشینه تجربی تحقیق

تراب‌زاده جهرمی و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه خود اقدام به تدوین نقشه مهندسی اقتصاد مقاومتی نموده‌اند. محققان در این تحقیق تلاش کرده‌اند با تحلیل سخنان مقام رهبری معظم و با بهره‌گیری از روش نظریه‌پردازی داده بنیاد، مدل مفهومی سخنان ایشان پیرامون ابعاد، ویژگی‌ها و الزامات اقتصاد مقاومتی را استخراج کنند. مدل نهایی این پژوهش با محوریت اقتصاد مقاومتی در نگاه رهبری و تحقق اهداف اقتصادی است و برای تحقق بخشیدن به این اهداف، باید فرایندهای اقتصادی تا تحصیل نتیجه را مدنظر قرار داد. مدیریت نظام اقتصادی و عوامل مؤثر بر آن، اهرم‌های مقاومت‌بخش (با کارکردی شبیه پیش‌ران‌های اقتصادی)

در بستری از زیرساخت‌های فراهم شده و در راستای راهبردهای کلان اقتصادی می‌توانند این اهداف را تحقق بخشند.

صالحی و بهزاد (۱۳۹۱) در مقاله خود به بررسی اقتصاد مقاومتی و خانواده پرداخته و بیان کرده‌اند برای تحقق اقتصاد مقاومتی در خانواده باید نوع و شیوه خاصی از سبک زندگی را ارایه داد که در آن مؤلفه‌هایی مورد نیاز برای اقتصاد مقاومتی، همچون ساده‌زیستی، قناعت، صرفه‌جویی، اولویت‌های مخارج خانواده، پرهیز از اسراف و تجمل‌گرایی نقش مهمی دارد و نیز الگوگیری از زندگی اهل بیت در سبک زندگی به روش اقتصاد مقاومتی، اعتماد عمومی را افزایش می‌دهد.

باقری (۱۳۹۰) در تحقیق خود اقدام به محاسبه ارزش افزوده ایجاد شده توسط زنان شهر تهران در منزل در ۸ بُعد «نگهداری از فرزندان زیر ۶ سال، ایاب و ذهاب فرزندان، تدریس به فرزندان، تهیه غذای روزانه، تمیز کردن منزل و لباس، خیاطی و تعمیر لباس، فعالیت هنری و صنایع دستی و بالاخره تولید فرآورده‌های غذایی و لبنی» نموده‌اند و میزان ارزش افزوده برای هر پاسخ‌گو (زن خانه‌دار) برابر با ۱۶۰۰۰۰۰ ریال در هفته برآورد شده است.

سنگاچین تنهایی (۱۳۷۲) بر نقش زنان خانه‌دار در فعالیت‌های اقتصادی کشور تأکید دارد و معتقد است در صورتی که ارزش ریالی کالاها و خدمات تهیه شده ناشی از فعالیت این قشر عظیم جامعه محاسبه شود، سهم قابل توجهی از تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص خواهد داد. با توجه به اطلاعات و آمار موجود و نتایج نمونه‌گیری در این تحقیق رقمی برابر با ۱/۵ تولید ناخالص داخلی (بدون احتساب بخش نفت) برای فعالیت زنان خانه‌دار کشور برآورد شده است.

۵. یافته‌های تحقیق

۱.۵. توجه مسئولین به نقش زنان در اقتصاد مقاومتی

استفاده از ظرفیت‌های بانوان و ایجاد نقش مدیریتی خانواده‌ها در کاهش هزینه‌ها نیازمند برنامه‌ریزی دولت و مسئولین است. تجربه نشان داده است زنان و دختران در شرایط اقتصادی سخت نیز همگام با برنامه‌های اقتصادی کشور ایفای نقش کرده‌اند؛ کما اینکه بررسی سیر تاریخی تحولات سیاسی کشور در چند دهه اخیر، حضور بی‌نظیر زنان و دختران در راهپیمایی‌ها و مناسبت‌های ملی و مذهبی همگی صحنه بر فعال، پیشرو، پویایی و فرهیختگی ایشان می‌گذارد. لذا تقبیح الگوهای غربی و سبک زندگی آنها در رسانه‌های جمعی و گروهی و ترویج فرهنگ قناعت‌جویی و ساخت فیلم‌ها و برنامه‌های دین‌محور برای خانواده‌ها توسط مسئولین برای تحقق اقتصاد مقاومتی ضروری است.

۲.۵. نقش زنان جامعه اسلامی در تحقق اقتصاد مقاومتی در خانواده (مطالعه تجربی)

در یک مطالعه میدانی که در خصوص برآورد ارزش افزوده کار خانه‌داری زنان همسردار (شاغل و خانه‌دار) به روش پیمایشی با استفاده از یک نمونه ۳۸۴ نفری از زنان متأهل شهر اهواز به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای انجام گرفته است، با استفاده از یک پرسشنامه نهایی، داده‌های مربوط را جمع‌آوری و اقدام به محاسبه ارزش

افزوده کار خانگی نمونه مورد مطالعه نمودیم. در این پژوهش ارزش افزوده کارخانگی زنان در فعالیت تهیه غذا در منزل نسبت به خرید غذایی آماده از رستوران‌ها و تمیزکردن منزل، شستشو و اتوی لباس، و خرید مایحتاج منزل توسط زنان، به جای استفاده از خدمتکار یا کارگر خانگی و تدریس به فرزندان توسط زنان به جای استفاده از معلم خصوصی و نگهداری از فرزند زیر ۶ سال به جای سپردن آنان به مهدکودک، فعالیت‌های تهیه فرآورده‌های غذایی، تهیه پوشاک و امور هنری و صنایع دستی به جای خرید این فرآورده‌ها و کالاها از بازار محاسبه شد و به ارقام موجود در جدول شماره یک رسیدیم. بر اساس محاسبات، برآورد کل ارزش افزوده ایجاد شده ناشی از فعالیت‌های مختلف خانه‌داری توسط زنان مورد مطالعه در یک سال بالغ بر ۲۹۱۸۳۷۲۴۱۴۰ ریال و میانگین ارزش افزوده محاسبه شده یک زن مورد مطالعه برای هر خانوار در مدت یک سال ۷۵۹۹۹۲۸۰ ریال و برآورد ارزش افزوده کار خانه‌داری زنان کل کشور ۱۶۱۰۰۹۳ (میلیارد ریال) در یک سال (۱۳۹۰) تخمین زده شد. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که ارزش اقتصادی ایجاد شده توسط کار خانگی زنان متأهل در جامعه ما تقریباً معادل ۳۲ درصد محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار) و ۳۹ درصد محصول ناخالص داخلی بدون نفت (به قیمت بازار) در سال ۱۳۹۰ می‌باشد (جدول شماره ۲)، و این ارقام مؤید نقش بسیار تأثیرگذار زنان در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی و اقتصادی یک کشور به عنوان قلب اقتصاد نامریی و به منزله تولید نسل جدید نیروی کار برای خانواده و جامعه و تبدیل تهدید به فرصت‌ها در شرایط نامطلوب و خاص اقتصادی می‌باشد (اسفندیاری و مجدم، ۱۳۹۰).

جدول ۱ - برآورد ارزش افزوده ایجاد شده کار خانه‌داری زنان مورد مطالعه (در یک سال)

ردیف	شرح	درصد	مبلغ (بر حسب ریال)
۱	پخت و پز غذا	۵۳/۴	۱۵۵۸۶۵۳۱۱۳۰
۲	تمیزکردن منزل، شستشو و اتوی لباس، و خرید مایحتاج منزل	۱۵/۴۵	۴۵۰۹۴۰۶۲۰۰
۳	تدریس به فرزندان	۲۸/۹	۸۴۵۱۱۱۲۴۱۰
۴	نگهداری از فرزند زیر ۶ سال	۱/۹۷	۵۷۷۰۸۵۴۰۰
۵	تهیه فرآورده‌های غذایی	۰/۱	۲۸۶۸۱۰۰۰
۶	تهیه پوشاک	۰/۱	۲۹۹۴۸۰۰۰
۷	امور هنری و صنایع دستی	۰/۰۸	۹۶۰۰۰۰
۸	جمع کل ارزش افزوده ایجاد شده توسط زنان	۱۰۰	۲۹۱۸۳۷۲۴۱۴۰

جدول ۲ - سهم ارزش افزوده محاسبه شده کار خانهداری زنان در محصول ناخالص داخلی کل کشور

ردیف	شرح (سال ۱۳۹۰)	مقادیر (مرکز آمار ایران)	سهم کار خانگی زنان به صورت درصدی از تولید
۱	محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار)	۵۰۶۳۳۸۵ (میلیارد ریال)	۳۲ درصد
۲	محصول ناخالص داخلی بدون نفت (به قیمت بازار)	۴۱۶۳۷۷۲ (میلیارد ریال)	۳۹ درصد
۳	جمع کل ارزش افزوده ایجاد شده توسط زنان مورد مطالعه	۲۹۱۸۳۷۲۴۱۴۰ (ریال)	-
۴	میانگین ارزش افزوده محاسبه شده یک زن مورد مطالعه برای هر خانوار در مدت یک سال	۷۵۹۹۹۲۸۰ (ریال)	-
۵	تعداد خانوار کل کشور	۲۱۱۸۵۶۶۷ خانوار	-
۶	ارزش افزوده محاسبه شده کار خانهداری زنان کل کشور	۱۶۱۰۰۹۳ (میلیارد ریال)	-

۶. بحث و نتیجه گیری

استفاده از ظرفیت‌های بانوان و ایجاد نقش مدیریتی خانواده‌ها در کاهش هزینه‌ها نیازمند برنامه‌ریزی دولت و مسئولین است. از منظر اقتصادی کار خانهداری زنان به سبب تولید ارزش افزوده اقتصادی، یک فعالیت اقتصادی محسوب شده و به معیشت خانواده کمک می‌کند. از سوی دیگر زنان با انجام فعالیت‌های خانهداری و بالتبع انجام کار و فعالیت اقتصادی به سبب ایجاد ارزش افزوده اقتصادی و به جهت سهم و نقش در اقتصاد ملی، محتاج حمایت‌های لازم اقتصادی و اجتماعی هستند. تخصیص برابر نهاد اقتصادی با مقدار ارزش افزوده تولیدی زنان به شکل مقتضی، نیاز اقتصادی آنان را به اشتغال خارج از منزل برطرف نموده و از اشتغال کاذب آنان جلوگیری به عمل می‌آورد، به علاوه زمینه‌ساز حضور بیشتر و مؤثرتر زنان در تربیت فرزندان شده و سکونت و آرامش روحی آنان را فراهم می‌سازد. براساس برآوردهای انجام شده، سهم کار خانگی زنان در تولید ملی کشورمان تقریباً معادل ۳۲ درصد محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار) و ۳۹ درصد محصول ناخالص داخلی بدون نفت (به قیمت بازار) می‌باشد و این ارقام مؤید نقش بسیار تأثیرگذار زنان در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی و اقتصادی یک کشور است. اقتصاد مقاومتی خانواده که به معنای میانه‌روی است، ناظر به چگونگی مدیریت مصرف و تدبیر در این حوزه است. خانواده‌ها می‌توانند با اولویت‌های مصرف و مخارج خانواده، قناعت، صرفه‌جویی (در تمامی مصارف)، پرهیز از تجمل‌گرایی و نیز تغییر الگوهای غلط به الگوهای صحیح در تحقق اقتصاد مقاومتی در خانواده گام اساسی را بردارند. در میان ضرورت طراحی یک الگوی مشخص از شیوه زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی برای عموم مردم مورد نیاز است. در سال‌های اخیر

بیشترین فشاری که از جانب کشورهای سلطه‌گر و در رأس آنان امریکا به جمهوری اسلامی ایران وارد می‌شود، مسأله نفت است. لذا با توجه به اوج رسیدن فشارهای ناشی از تحریم‌ها و قرار گرفتن اقتصاد کشور در شرایط خاص، جدا شدن هر چه بیشتر بودجه کشور از درآمدهای حاصل از فروش نفت، می‌تواند راهکار مناسبی در جهت مقابله با تحریم‌ها باشد و این امر از دستاوردهای اجرای اقتصاد مقاومتی است. در این خصوص ضروری است ضمن شناخت مفاهیم و بسترهای اقتصاد مقاومتی، از اقتصاد ملی و همچنین فضای اقتصاد جهانی درک صحیحی داشته باشیم.

Archive of SID

منابع و مأخذ

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم، مؤمنین، ۱۳۷۹.
- اسفندیاری، علی اصغر و مجدم، صادق (۱۳۹۰)، برآورد اندازه اقتصاد غیررسمی و ارتباط آن با مبانی تحکیم خانواده در اسلام، پایان نامه کارشناسی ارشد، واحد علوم و تحقیقات خوزستان.
- باقری، شهلا (۱۳۹۰)، «ارزش افزوده کار خانهداری زنان و عوامل مؤثر بر آن»، فصلنامه زن در توسعه و سیاست، دوره ۹، شماره ۳: ۸۹-۱۰۹.
- ترابزاده جهرمی، محمدصادق، سجادیه، سیدعلیرضا و سمیعی نسب، مصطفی (۱۳۹۲)، بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران اندیشه‌های حضرت آیت الله خامنه‌ای، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، سال دهم، ش ۳۲، ص ۴۶-۳۱.
- شیخ مفید، تهذیب الاحکام.
- عبد العلی بن جمعه العروسی حویزی، تفسیر نورالثقلین.
- حسن بن علی بن شعبه حرانی، تحف العقول.
- جبران، مسعود، (۱۳۷۶)، الرائد: فرهنگ الفبایی عربی - فارسی، ترجمه رضا اترابی نژاد، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ دوم، ج ۱.
- خلیلیان، محمد جمال، شاخص‌های توسعه اقتصادی از دیدگاه اسلام، قم، انتشارات امام خمینی (ره).
- سنگاچین تنهایی، کیمیا (۱۳۷۲)، بررسی فعالیت زنان خانه‌دار و نقش آن در تولید ملی.
- صالحی، لایلا و بهزاد، رقیه (۱۳۹۱)، «اقتصاد مقاومتی و خانواده»، همایش بانوی کرامت، معاونت پژوهش و تحقیق حوزه علمیه ثامن الحجج (ع) شهرستان پارس آباد.
- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۸۶)، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، قم، نشر دارالحدیث، ج ۴.
- ملکی، گیلدا (۱۳۷۷)، «کار زنان، نادیدنی و ناشمارش»، مجله پیام زن، شماره ۱۲: ۲۳.
- میزبان، جمال (۱۳۹۱)، «نقش اساسی مدیریت مصرف در اقتصاد مقاومتی»، مقالات دین و اندیشه آفتاب.
- میرعمادی، سیداحمد (۱۳۹۱)، زندگی جهادی لازمه اقتصاد مقاومتی، بصیرت، لرستان.
- مرکز آمار ایران (۱۳۶۶ تا ۱۳۹۰)، سالنامه آماری کشور، تهران، مرکز آمار ایران.
- معاونت مطالعات و تحقیقات سازمان ملی جوانان (۱۳۸۸)، «اقتصاد در خانواده»، اصفهان، نشر حدیث راه عشق.
- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفا.
- کشوادی، طاهره (۱۳۸۸)، اقتصاد در خانواده، انتشارات حدیث راه عشق.

- هاشمی داران، حسن و شیرانی، حسین (۱۳۸۴)، اقتصاد خانواده، تهران، نشر پرسمان.
- حر عاملی، شیخ محمد حسن، وسائل الشیعه.

Archive of SID